Gabriela Frischke, Justyna Białowąs
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

Sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji naukowej „Krew – medyczne i kulturowe aspekty na przestrzeni dziejów" Bydgoszcz, 25–26 kwietnia 2019 r.

W dniach 25–26 kwietnia 2019 roku w Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Krew – medyczne i kulturowe aspekty na przestrzeni dziejów". Była to czwarta wspólna inicjatywa Studenckiego Koła Historyków Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz Studenckiego Koła Naukowego Historii Medycyny i Farmacji CM UMK, a także 12. konferencja organizowana przy Zakładzie Historii Medycyny i Pielęgniarstwa CM UMK[1]. Wspólne konferencje obu kół zaowocowały publikacjami[2].

Patronat honorowy nad konferencją objęli prof. dr hab. Grażyna Odrowąż-Sypniewska – prorektor ds. CM UMK, prof. dr hab. Jacek Woźny – rektor UKW oraz dr hab. Marek Zieliński, prof. UKW – dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW.

---

1 Konferencje organizowane przez oba koła zostały szczegółowo opisane na stronie Zakładu Historii Medycyny i Pielęgniarstwa CM UMK [dostępne: Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, https://www.wnoz.cm.umk.pl/zhmip/konferencje/?fbclid=IwAR0e2gjSZ_J7yhL-11g3A7yvSzzZb_LUPDIfWGnAVGQbCUULvjPgLVKOnEdk], [dostęp: 12.05.2019 r.].

2 *Szkice z historii kultury ciała*, red. W. Korpalska, M. Zieliński, W. Ślusarczyk, Bydgoszcz 2016; *Nałogi medyczne i kulturowe aspekty uzależnień na przestrzeni dziejów*, red. W. Ślusarczyk, R. Wilczyńska, G. Frischke, Lublin 2018. W przygotowaniu są publikacje po ogólnopolskich konferencjach naukowych: jedna na temat kaca i druga na temat krwi. Studenckie Koło Naukowe Historii Medycyny i Farmacji CM UMK samodzielnie zorganizowało konferencję na temat trucizn, którego owocem jest publikacja pt. *Trucizny, trucicielki i truciciele: medyczne i kulturowe aspekty trucia na przestrzeni dziejów*, red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk, R. Wilczyńska, Bydgoszcz 2017.

W komitecie naukowym konferencji znaleźli się: prof. dr hab. Kornelia Kędziora-Kornatowska (CM UMK), prof. dr hab. Alina Borkowska (CM UMK), dr hab. Walentyna Korpalska (CM UMK), dr hab. Michał F. Woźniak, prof. UMK (Muzeum Okręgowe w Bydgoszczy/UMK), dr hab. Marek Zieliński, prof. UKW (UKW), dr Emilia Twarowska-Antczak (UAM) oraz dr Krzysztof Antczak. Komitet organizacyjny współtworzyli: Roksana Wilczyńska (CM UMK), mgr Justyna Ewa Białowąs (UKW), mgr Gabriela Frischke (Muzeum Okręgowe w Bydgoszczy/UKW), dr Wojciech Ślusarczyk (CM UMK/Muzeum Okręgowe w Bydgoszczy) oraz Dorota Szewczak (CM UMK).

Obszerny i wielopłaszczyznowy temat krwi pozostaje zagadnieniem niewyczerpanym w badaniach naukowych. Podczas obrad podjęto próbę zaprezentowania wyników badań z obszarów: symboliki krwi (krew jako symbol życia, więzy krwi, krew wroga, „przelewanie krwi", krew ofiarna, krew nieczysta); literaturoznawczego (językowe aspekty krwi, krew w literaturze, krew w poezji), historii (krew w źródłach, krew w mitologii, krew w archaicznych obrzędach pogrzebowych, upuszczanie krwi), historii sztuki oraz medycyny (transfuzja, „choroby krwi", preparaty krwiopochodne, laboratoryjne analizy krwi). Niniejsza konferencja wykazała, że temat krwi pozostaje nadal tematem rozwojowym. Wiele z aspektów dotyczących krwi nie zostało poruszonych przez prelegentów. Szczególnie brakowało odniesień do wampiryzmu, o którym wspomniano tylko raz podczas obrad.

Złożoność zaproponowanej tematyki wymagała podejścia interdyscyplinarnego, toteż wzięli w niej udział zarówno historycy, jak i lekarze. Pozwoliło to na podzielenie obrad na panele związane ze współczesną medycyną, historią badań układu krążenia oraz teorii humoralnej, symboliką i motywem krwi, literaturoznawstwem oraz językoznawstwem. Podczas obrad pojawili się również pasjonaci historii i medycyny, którzy wnieśli ciekawe spostrzeżenia w swych prezentacjach.

Obrady zapoczątkowało krótkie wystąpienie dr hab. Walentyny Korpalskiej (CM UMK). W imieniu Dyrekcji Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych gości powitała dr Anetta Głowacka-Penczyńska (UKW). Obrady podzielono na siedem sesji, jak najbardziej zbliżonych tematycznie. Każdy panel kończył się dyskusją, która wniosła do badań wiele ciekawych spostrzeżeń i budziła szerokie zainteresowanie zebranych prelegentów i słuchaczy.

I sesja została poprowadzona przez dr hab. Walentynę Korpalską. Pierwszy panel oscylował wokół tematów związanych z krwią w historii w różnych epokach. Celem pierwszego referatu, wygłoszonego przez Paulinę Ferenc (Uniwersytet Medyczny w Łodzi), było przedstawienie teorii powstawania i krążenia krwi w dziele *W żyłach płynie krew a tętnice zawierają powietrze* według starożytnego lekarza Erasistratusa z Keos oraz ukazanie, jakim przełomem była w tamtych czasach ta wiedza. Mgr Paweł Borowy (Uniwersytet Wrocławski) w referacie pt. „Nowożytna medycyna wobec krwi jako jednego z humorów” zauważył, że w epoce nowożytnej dominująca w medycynie uniwersyteckiej patologia humoralna uznawała krew za jeden z czterech podstawowych składników odpowiedzialnych za całość procesów życiowych, w tym za stan zdrowia człowieka. Karolina Ekes (Uniwersytet Warszawski) w referacie „Krew (*sanguis*) w kontekście teorii humoralnej w renesansowej książce kucharskiej Bartłomieja Platiny” zaprezentowała wyniki prac nad przygotowywaniem edycji i tłumaczenia na język polski pierwszego europejskiego poradnika, jak żyć zdrowo i jak cieszyć się wartościowymi przyjemnościami: *De honesta voluptate et bona valetudine, Bartholomeus Platina, Cividale, 1470*. Co ciekawe, Platina wyliczał także potrawy dla wrogów. Paula Wydziałkowska (UMK) przedstawiła temat upuszczania krwi w relacjach polskich podróżników z XVII i XVIII wieku, nieznających się na kwestiach medycznych. Wystąpienie dotyczyło upuszczania krwi (flebotomii) jako jednej z podstawowych metod leczenia stosowanej podczas podróży polskich magnatów. Referat oparto na relacjach z podróży przekazywanych na kartach diariuszy oraz listów. Marcin Piechocki (Collegium Medicum UJ) i dr Stefan Piechocki (Muzeum Farmacji Wielkopolskiej Okręgowej Izby Aptekarskiej) zaprezentowali referat o historii wykorzystania pijawek w celach leczniczych na przykładach z ziem polskich z XIX i XX wieku. Pijawka lekarska (*Hirudo medicalis*) to gatunek, który od wieków utożsamiany jest ze sztuką leczenia. W ten sposób po dyskusji zakończono pierwszą sesję obrad.

II sesja, której przewodził dr Krzysztof Antczak, skupiła się głównie wokół związków krwi z medycyną oraz z chorobami krwi. Anna Maria Lasek (UAM) przedstawiła występowanie krwi w dziele Nonnosa, który stworzył najobszerniejszy, bo zawarty w 48 księgach, a zarazem ostatni wielki epos klasycznej literatury greckiej – *Dionysiaka*, czyli dzieje życia i ubóstwienia boga wina Dionizosa. Dr Radosław Wieczór

(CM UMK oraz Klinika Chorób Naczyń i Chorób Wewnętrznych, Szpital Uniwersytecki nr 2 im. Dr. J. Biziela w Bydgoszczy) wygłosił referat w imieniu swoim, mgr Anny Marii Wieczór oraz prof. dr hab. Danuty Rość pt. „Historyczne znaczenie odkrycia procesu tworzenia nowych naczyń krwionośnych (angiogenezy) w chorobach nowotworowych i sercowo-naczyniowych". Podkreślono, że angiogeneza może być zjawiskiem fizjologicznym (np. w cyklu miesięcznym, gojeniu ran, tworzeniu łożyska), jak i patologicznym (w chorobach zapalnych, rozwoju miażdżycy). Julia Pomian (UWr) wypowiedziała się na temat hemofilii w kontekście występowania jej wśród władców. W referacie rozważono rolę hemofilii w historii jako choroby, która nie będąc zakaźną i nie zagrażając epidemią, wpływała na wydarzenia polityczne. Dr Mateusz Szubert (Uniwersytet Opolski) przedstawił historie hemofilików z początków epidemii AIDS, których spotkało niezawinione cierpienie i postępująca stygmatyzacja. Szeroko omówił historię spisaną w książce *My own story*, autorstwa Ryana White'a (1971–1990), który o nosicielstwie dowiedział się w wieku 13 lat i z tego powodu został napiętnowany przez otoczenie. Dr hab. Ryszard Polak, prof. AWF (AWF im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Filia w Białej Podlaskiej) odniósł się do zagadnienia krwi jako przedmiotu badań Ludwika Hirszfelda na podstawie jego prac z zakresu seroantropologii, immunologii i bakteriologii. Hirszfeld zajmował się m.in. problematyką grup krwi, odporności, konfliktem serologicznym matki i płodu, dziedziczeniem grup krwi, chorobami zakaźnymi. Autobiografia Hirszfelda nosi tytuł *Historia jednego życia*. Po dyskusji koncentrującej się wokół tematyki referatów zakończono sesję, po czym zaproszono uczestników na obiad oraz na wernisaż prac studentów Wydziału Sztuk Pięknych UMK.

III sesję poprowadził dr Wojciech Ślusarczyk. Sesja dotyczyła głównie problematyki przetaczania krwi. Jacek Meller (UKWS) wypowiedział się na temat odmowy transfuzji krwi. Przedmiotem wystąpienia była aksjologiczna analiza sytuacji rezygnacji pacjenta z terapii obejmującej transfuzję krwi. W referacie zauważono, że jedną z metod leczenia kwestionowaną i odrzucaną przez pacjentów ze względów religijnych czy światopoglądowych jest przetoczenie krwi lub jej składników. Wspomniano również, że pierwsza udana transfuzja została dokonana w 1818 roku. Elżbieta Bernaciak (CM UMK) mówiła o wielokulturowości i poglądach na temat krwi jako leku ratującego życie. Różnice kulturowe sprawiły, że należy w różny sposób podchodzić do leczenia pacjenta i podawania leków. Leki, w tym

krew, są w danej sytuacji konieczne w celu ratowania zdrowia i życia, lecz ze względu na religię nie zawsze mogą być podawane, co autorka zobrazowała podczas prezentacji. Sesję III zakończyła dyskusja.

IV sesja, prowadzona przez mgr Gabrielę Frischke, była zróżnicowana tematycznie. Objęła referaty dotyczące psychicznych fobii na temat krwi, krwi pępowinowej, biopsji krwi do badań laboratoryjnych krwi. Marta Różewicka, Mateusz Budnik i Jan Dzionek (UMK) w swojej prezentacji nawiązali do strachu przed krwią, czyli *Blood-injection--injury phobia*, i jego psychicznego podłoża. Problem ten objawia się skłonnością do omdlewania na widok krwi, zastrzyków czy urazów. We wnioskach stwierdzono, że na wspomnianą przypadłość cierpią głównie kobiety. Klaudia Walot i Paula Malina (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile) wypowiedziały się na temat najnowszych trendów w nauce związanych z wykorzystywaniem krwi pępowinowej. Mgr Jarosław Nuszkiewicz (CM UMK) mówił o płynnej biopsji krwi jako o nowych perspektywach w onkologii. W referacie przywołano, że płynna biopsja krwi jest innowacyjną techniką diagnostyczną wykorzystywaną w onkologii, o wysokiej skuteczności, jednak wielce kosztowną. Dorota Szewczak (CM UMK) swoim referatem poświęconym historii badań laboratoryjnych krwi zakończyła IV sesję i cały dzień obrad.

V sesja rozpoczęła drugi dzień obrad i skupiała się wokół epoki starożytnej i występowania motywu krwi w tym okresie. Sesję poprowadziła dr hab. Walentyna Korpalska. Na początku wystąpił prof. dr hab. Jacek Woźny (UKW), mówiąc o symbolice krwi i ochry w archaicznych obrzędach pogrzebowych. Ochrę, czyli czerwony barwnik mineralny, wykorzystywano jako farbę, powłokę ochronną lub substytut krwi w obrzędach pogrzebowych do posypywania zmarłych (całych zwłok, stóp, dłoni lub czaszek). Motyw krwi w mitologii starożytnych Greków przedstawił Kamil Łażewski (UKSW). W mitologii starożytnych Greków występuje sporo nawiązań do krwi. Przykładowo, gdy Uranos zostaje pozbawiony genitaliów przez Kronosa (z kropel krwi wyłonili się m.in. Giganci, Erynie czy Afrodyta), w micie o Meduzie, w opisie Gorgony (motyw krwi bogów) czy w micie o Heraklesie (krew Nessosa). Karolina Sierzputowska (UJ) wypowiedziała się na temat legend o krwi na przestrzeni wieków. Tematyka skupiała się wokół oskarżania Żydów o mordy rytualne oraz profanację hostii i świętych obrazów. Ostatni referat w tej sesji wygłosił Piotr Piotrowski (Polskie

Towarzystwo Astrologiczne w Bydgoszczy), który dotyczył symboliki krwi w średniowiecznych doktrynach astrologicznych. Przedstawił on pogląd, że doktryny astrologiczne postrzegają krew w sposób dwuznaczny. Z jednej strony jest ona symbolem życia (Jowisz), z drugiej destrukcji (Mars). Owocną dyskusją zakończono V sesję obrad.

VI sesja dotyczyła krwi w sztuce i w literaturze. Prowadzenie sesji przejęła Roksana Wilczyńska. Rozpoczęła ją Anna Sergott (Muzeum Ziemi Krajeńskiej w Nakle nad Notecią), przedstawiając w formie prezentacji motyw ikonograficzny „Chrystusa w tłoczni mistycznej", występujący już od średniowiecza. Motyw ten tłumaczono: krew Zbawiciela jest winem – wino jest krwią, zaś Jezus, jak kiść winogron z soku, wyciskany jest z życiodajnego płynu. Dr hab. Ireneusz Szczukowski, prof. UKW na przykładzie twórczości Kaspra Miaskowskiego przedstawił motyw krwi Chrystusa w poezji barokowej. Omówiono obrazy męki Syna Bożego oraz nawiązania do obrzezania Chrystusa – jako zwiastuna i antycypacji jego Męki. Dr hab. Marek Kurkiewicz (UKW) wypowiedział się na temat krwawych akcentów florystycznych w literaturze Młodej Polski. Na wybranych przykładach ukazano, w jaki sposób pisarze przełomu XIX i XX wieku zawierali motyw krwi w topice florystycznej. Z kolei Paweł Mateusz Modrzyński (UMK) zatytułował swoje wystąpienie „O pokłutych policzkach, wybitych zębach oraz odciętych nosach... Kategoryzacja ran głowy oraz ich waloryzacja względem reszty ciała według kodeksów dawnego prawa chełmińskiego (XIV–XVI w.)". Przedstawiono kategorie ran głowy wyszczególnione przez ówczesnych ławników i ich znaczenie pod kątem prawno-odszkodowawczym. Mgr Justyna Białowąs (UKW) przedstawiła motyw krwi na podstawie wybranych źródeł średniowiecznych, np. w kronice Galla Anonima, w kronice halicko-wołyńskiej czy w kronice oliwskiej. W prezentacji ukazano różne konteksty, w których krew ukazywała się w wybranych źródłach. Dr Marek Sikorski (Otmuchów) zakończył sesję VI wystąpieniem na temat najdziwniejszego środka paramedycznego, czyli smoczej krwi. Autor omówił smoczą krew, która jest nazwą preparatu chemicznego od wieków używanego w lecznictwie, pod nazwą *sanguis draconis*. Preparat jest do dzisiaj dostępny w wielu krajach Europy.

VII, najdłuższa i ostatnia sesja odnosiła się do tematów językowych, krwi w historii, krwi na deskach teatralnych oraz krwi na łamach gazet i w badaniach naukowców. Ze względu na obszerność została podzielona na dwie części, poprowadzone przez Roksanę Wilczyńską oraz mgr

Justynę Białowąs. Mgr Żaneta Szlachcikowska (UKW) rozpoczęła sesję, wypowiadając się na temat językowych aspektów znieważenia. Przedmiotem wystąpienia było omówienie zniewagi, począwszy od rysu etymologicznego przez sferę literacką, np. Aleksander Fredro wplótł słowa „Ta zniewaga krwi wymaga”, dając celną ocenę społeczeństwa polskiego. Kolejny referat wygłosił dr hab. Marek Białokur (UO), współtworzony wraz z mgr Magdaleną Białokur (Uniwersytecki Szpital Kliniczny w Opolu). Przedstawiono temat krwi w szerokim ujęciu historycznym na wybranych przykładach. Analizie poddano wypowiedzi znanych postaci, w których krew posłużyła do wyrażenia emocji, uczuć oraz opisu wydarzeń i procesów historycznych. Monika Kubiak (UKW) zaprezentowała językowo-kulturowy obraz krwi widziany oczami uczniów szkół podstawowych oraz średnich za pomocą etnolingwistycznego systemu S-A-T, autorstwa Jerzego Bartmińskiego. Joanna Tarasińska (UMK) przeanalizowała trzy sceniczne wizerunki bohaterów naznaczonych krwią zawarte w *Bachantkach* Eurypidesa w reżyserii Krzysztofa Warlikowskiego, *Weselu* Stanisława Wyspiańskiego w reżyserii Jana Klaty oraz dramacie *Krzywicka/Krew Julii Holewińskiej* i spektaklu na podstawie tego dramatu w reżyserii Aliny Moś-Kerger. Po przerwie, w imieniu dr Beaty Uchto-Żywicy (Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim) i swoim, referat wygłosił dr Krzysztof Prętki (Uniwersytet Medyczny w Poznaniu). Przedstawiono poglądy Wiktora Tomaszewskiego (1907–1995), polskiego lekarza internisty, psychologa, filozofa i doktora medycyny, poprzez pryzmat jego prac na temat krwi. W drugim, samodzielnym referacie dr Krzysztof Prętki analizował problematykę przetaczania krwi przedstawioną na łamach czasopisma „Polska Gazeta Lekarska” w okresie II Rzeczypospolitej. Dominik Zdebik (Uniwersytet Śląski) swoim wystąpieniem na temat znaczenia i symboliki krwi w starożytnych kulturach żydowskiej i chrześcijańskiej zakończył całą konferencję. Autor przedstawił znaczenie krwi w antycznej kulturze żydowskiej oraz jak pojmowanie tego zagadnienia zmieniało się na skutek jego adaptacji i reinterpretacji przez nowo powstającą kulturę chrześcijańską. Konferencję podsumował dr Wojciech Ślusarczyk, zachęcając do wysyłania referatów do publikacji oraz do udziału w kolejnych konferencjach organizowanych przez CM UMK.

Konferencji towarzyszyła wystawa prac studentów z Wydziału Sztuk Pięknych UMK związanych z motywem krwi. Objęła 13 obiektów wykonanych różnymi technikami (m.in. wypukłodruk, wklęsłodruk,

digital). Najlepsza praca, wyłoniona drogą konkursową, znajdzie się na okładce planowanej publikacji.

Konferencja cieszyła się bardzo dużym zainteresowaniem. W dwudniowym wydarzeniu wzięło udział ponad 40 osób z 14 miast, z różnych ośrodków naukowych oraz goście, co umożliwiło nawiązanie inspirującej dyskusji. Uczestnicy reprezentowali następujące ośrodki naukowe: Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytet Medyczny w Poznaniu, Akademię Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie – Filia w Białej Podlaskiej, Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Stanisława Staszica w Pile, Muzeum Ziemi Krajeńskiej w Nakle nad Notecią, Muzeum Farmacji Wielkopolskiej Okręgowej Izby Aptekarskiej w Poznaniu, Uniwersytecki Szpital Kliniczny w Opolu, Akademię im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim oraz Polskie Towarzystwo Astrologiczne w Bydgoszczy. W konferencji udział wzięli także uczestnicy bierni (np. z Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego, a nawet z Niemiec), którzy swoimi uwagami wnieśli spory wkład w dyskusję.

Do końca 2019 roku planowane jest wydanie recenzowanej publikacji zbiorowej zawierającej teksty wygłoszonych referatów. Współpraca obu kół naukowych będzie kontynuowana w formie kolejnych zaplanowanych już ogólnopolskich konferencji naukowych.